

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.30>**Тетяна Єрмолаєва,**

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри екологічного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Юлія Шевченко,

студентка IV курсу

Інституту прокуратури і кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАХИСТ ДИКИХ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Ця стаття присвячена розгляду можливих механізмів захисту диких тварин, які є приватною власністю, від жорсткого поводження в Україні. Необхідність дослідження заявленої теми зумовлена екологічною ситуацією, яка нині склалася в Україні. Йдеться про значне вимирання диких тварин не тільки природним способом, а й штучним – за неприродної участі людини у цьому процесі. Як наслідок цього, розгляд даної проблеми також зумовлений правовим нігілізмом, який був і є сьогодні у свідомості громадян України. Слід наголосити на тому, що участь людини у скороченні життя тварин, зокрема диких, часто має неправомірний характер, що супроводжується застосуванням фізичного насильства, а отже, жорстокості, що є неприпустимим у сучасній демократичній правовій країні. З огляду на таку актуальність, у статті досліджено наявні національні правові механізми захисту диких тварин як об'єктів приватної власності від жорсткого поводження. Зокрема, розглянуто наявні національні та міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють вищевказане питання, а також рішення національних судів, зокрема Верховного суду. Не менш важливим для авторок є акцент на порівнянні наслідків юридичної відповідальності у вигляді адміністративних стягнень чи покарань, які існували раніше, й сучасних. Також пропонується звернути увагу на проекти законів щодо внесення змін до наявних правових механізмів захисту диких тварин від жорсткого поводження. У висновках подається власна думка щодо наявного стану захисту диких тварин від жорсткого поводження в Україні, зокрема позиція з приводу наявності механізмів, які передбачені окремими положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, і, як наслідок цього, висновок стосовно наявності реальної превенції до виникнення насильства щодо тварин у зв'язку з імперативним характером вказаних нормативно-правових актів. А також у висновках подано пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів, спрямованих на гуманізацію ставлення до тварин.

Ключові слова: екологічне право, дикі тварини, захист тварин, жорстоке поводження, тварини.

Постановка проблеми. Сьогодні питання захисту тварин, зокрема диких, є вкрай актуальним у нашій державі з огляду на те, що багато видів вже занесені до Червоної книги України у зв'язку не тільки з природним циклом життєдіяльності істот, тобто вимиранням, а й з втручанням людей у цей процес. При цьому вказане втручання часом має неправомірний характер, що супроводжується застосуванням фізичного насильства, а отже, жорстокості, що є неприпустимим у сучасній демократичній правовій країні. Виходячи з вказаного, вважаємо доцільним детально розглянути механізми захисту тварин від жорсткого поводження, які нині існують у національному правовому полі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на актуальність вказаних питань, слід зазначити, що в Україні

та інших країнах до сьогодні вказана проблема не отримала належної уваги серед вчених. Окремі аспекти захисту тварин від жорсткого поводження було розглянуто вченими у низці робіт з: а) кримінального права – С. А. Хімченко, І. А. Головка, В. А. Копилян, В. В. Кузнєцов, В. С. Мірошніченко, Д. О. Калмиков, А. О. Данилевський; б) адміністративного права – Н. С. Бондаренко, В. О. Морозова; цивільного права – Д. Є. Захаров; в) міжнародного права – Н. І. Зубченко, О. І. Буткевич, Т. Р. Короткий та ін. Проте, з огляду на динаміку розвитку законодавства у цьому питанні, вважається доцільним розглянути його більш детально.

Формування цілей статті (постановка завдання). Важливим завданням цієї статті є дослідження наявних в Україні право-

вих механізмів захисту тварин від жорстокого поводження через призму національного законодавства, міжнародного права, а також з огляду на практику національних судів у вирішенні цього питання.

Виклад основного матеріалу. Положення Основного Закону, а саме стаття 13 Конституції України, передбачає, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [1]. До таких природних ресурсів слід віднести об'єкти тваринного світу, які також можуть використовуватись від імені Українського народу для його блага.

Згідно зі змістом статті 3 Закону України «Про тваринний світ» до об'єктів тваринного світу, на які поширюється дія вказаного закону, належать дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні (савці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі [2].

Слід сказати, що норма Конституції України має своє відображення у статті 5 Закону України «Про тваринний світ». Отже, право власності на об'єкти тваринного світу належить виключно Українському народу.

Проте вказаний Закон, а саме стаття 7, не виключає можливість перебування об'єктів тваринного світу у приватній власності. Зокрема, це стосується об'єктів тваринного світу, вилучених із стану природної волі, розведених (отриманих) у напіввільних умовах чи в неволі або набутих іншим не забороненим законом шляхом.

Стаття 180 Цивільного кодексу України також передбачає статус тварин як один з особливих об'єктів цивільних прав, при цьому беручи до уваги правила поводження з ними. На них поширюється правовий режим речі, а отже, це є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права.

Наявність права в даному випадку тягне за собою певні обов'язки. Так, особа, яка має право приватної власності на об'єкт тваринного світу, зобов'язана належним чином поводитися з ним. У разі порушення такого

обов'язку Закон України «Про тваринний світ» передбачає припинення існування такого права в особи.

У свою чергу припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу на підставі жорстокого поводження з ними можливе виключно за наявності відповідного судового рішення, яким було встановлено винуватість особи у вчиненні жорстокого поводження стосовно тварини та притягнуто цю особу до юридичної відповідальності.

Необхідність захисту тварин від жорстокого поводження визнана на міжнародному рівні. Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року, ратифікована Україною, визнає наявність у людини морального обов'язку перед тваринами, вказує на цінність домашніх тварин для суспільства, а також на те, що людину і цих тварин пов'язують особливо тісні зв'язки [3].

Національне законодавство належним чином забезпечує виконання міжнародних зобов'язань, взятих Україною, запровадивши окремий Закон, який регулює дане коло питань. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» жорстоке поводження з тваринами – знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні uszkodження, каліцтво або призвело до загибелі, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх та сільськогосподарських тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин [4].

Нині в Україні передбачено два види юридичної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами: адміністративну та кримінальну.

Стаття 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) надає таке визначення вказаних вище дій: жорстоке поводження з тваринами – це знущання над тваринами, завдання побоїв або вчинення інших насильницьких дій, що завдали тварині фізичного болю, страждань і не спричинили тілесних uszkodжень, каліцтва чи загибелі, залишення тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин [5].

У свою чергу стаття 299 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає, що жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі безпритульними тваринами, що вчинене умисно та призвело до каліцтва чи загибелі тварини, а також нацькування тварин одна на одну чи інших тварин, вчинене з хуліганських чи

корисливих мотивів, публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій [6].

Варто зазначити, що як склад адміністративного правопорушення, так і склад злочину передбачають у своєму змісті об'єктом тварин, у тому числі диких.

При цьому слід розуміти, що розмежування цих двох видів відповідальності залежить від наслідків фізичного впливу на тварину. Варто звернути увагу на позицію Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду у вирішенні цього питання, відображену в постанові по справі № 663/2025/16-к від 3 липня 2018 року. Розглянувши касаційну скаргу захисника засудженого на вироки місцевого та апеляційного судів, якими останнього визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК України, колегія суддів проаналізувала такі обставини: перебуваючи на території двору приватного домоволодіння за місцем свого проживання за АДРЕСОЮ_1, діючи умисно, зневажаючи загальноприйняті в суспільстві норми моралі щодо ставлення до тварин, на порушення ч. 2 ст. 18 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 року, яка передбачає заборону вчинення дій, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження, з метою вбивства власної безпородної собаки із застосуванням жорстоких методів, які завдають особливого болю, шляхом заподіяння травм вчинив знущання над твариною, яка віднесена до хребетних.

Зокрема, ОСОБА_1 взявши будівельний молоток підійшов до собаки, яка була прив'язана на ланцюгу у вищевказаному домоволодінні, та наніс їй молотком декілька ударів у голову, чим завдав тварині тілесні ушкодження у вигляді порушення цілісності лобової кістки черепа, забійної рани шкіряних покровів черепа, травмування правого ока, що завдало собаці болю та страждання, після чого у такому стані залишив собаку помирати [7].

За таких обставин Суд дійшов до висновку, що, узявши до уваги всі досліджені у судовому засіданні докази, суд першої інстанції обґрунтовано дійшов висновку, що ОСОБА_1, діючи умисно, зневажаючи загальноприйняті в суспільстві норми моралі щодо ставлення до тварин, з метою вбивства собаки із застосуванням жорстоких методів, які вчиняються особливо болючим способом, шляхом заподіяння травм вчинив знущання над твариною, яка віднесена до хре-

бетних, та правильно кваліфікував його дії за ч. 1 ст. 299 КК України.

Окремої уваги потребує Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про запровадження гуманного ставлення до тварин» від 22 червня 2017 року [8]. Зокрема, цим нормативно-правовим актом було внесено зміни до КУпАП та КК України у частині меж покарання, яке призначається як наслідок встановлення кримінальної чи адміністративної відповідальності особи. Отже, якщо раніше адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 89 КУпАП, було у вигляді штрафу від дев'яти до двадцяти одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, то тепер законодавець передбачив штраф від двохсот до трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян з конфіскацією тварини, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я.

Така тенденція змін покарання відобразилась й у КК України, а саме статті 299. До 22 червня 2017 року вказаною статтею було передбачено покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, проте після внесення змін покарання було визначено таким чином: арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років. Слід додати, що стаття доповнилась й кваліфікуючими ознаками, за які покарання передбачено у вигляді позбавлення волі до восьми років.

Вказані нововведення вважаємо доцільними, оскільки це сприятиме розвитку правової свідомості громадян у контексті гуманного ставлення до тварин, у тому числі диких, які перебувають у приватній власності.

Також уваги потребує розгляд питання вікової категорії осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. Зокрема, відповідно до чинних КУпАП і КК України відповідальність за вказане діяння настає з 16 років. Проте 29 серпня 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону № 1161 про внесення змін до статті 22 Кримінального Кодексу України щодо встановлення відповідальності неповнолітніх за жорстоке поводження з тваринами. Зміст цього проекту передбачає зниження віку кримінальної відповідальності з 16 до 14 років [9]. Вказане вище вважаємо доцільним у зв'язку із суспільною небезпекою, яка виникає у разі вчиненні такого злочину, а також є його наслідком. Така суспільна небезпека зумовлена тим, що діяння, які супроводжуються жорстокістю до тварин,

травмують та деморалізують не тільки оточуючих, а й негативно впливають на самого правопорушника. У разі відсутності адекватної реакції суспільства та/чи держави, що засуджує таку поведінку, правопорушник зробить для себе висновок щодо її виправданості та допустимості й надалі вчинятиме антисоціальні проступки, спрямовані проти суспільства. Жорстоке поводження стосовно тварин є несумісним з вихованням дітей, відродженням суспільної моралі, закріпленням правових основ держави.

Висновки

Виходячи з вищевикладеного, можна сказати, що сьогодні в Україні є чіткі механізми, передбачені окремими положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, які в силу свого імперативного характеру є превенцією до виникнення насильства щодо тварин. Саме ці механізми сприяють захисту тварин, у тому числі диких, від жорстокого поводження, а як наслідок – від їхньої загибелі і штучного вимирання. Для повного і всебічного забезпечення тварин від жорстокого поводження людей щодо перших вважається доцільним запропонувати запровадити кримінальну відповідальність неповнолітніх віком з 14 років за діяння, передбачене статтею 299 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>

254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 06.09.2019).

2. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III / *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> (дата звернення: 06.09.2019).

3. Європейська конвенція про захист домашніх тварин № 125 від 13 листопада 1987 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 82. С. 13. Ст. 3020.

4. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. *Відомості Верховної ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х / *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 06.09.2019).

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-П / *Верховна Рада України*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.09.2019).

7. Постанова Верховного Суду від 3.07.2018 по справі № 663/2025/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75286642> (дата звернення: 16.09.2019).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про запровадження гуманного ставлення до тварин : Закон України від 22.06.2017 № 2120-VIII / *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19> (дата звернення: 16.09.2019).

9. Про внесення змін до статті 22 Кримінального Кодексу України щодо встановлення відповідальності неповнолітніх за жорстоке поводження з тваринами : Проект Закону від 29.08.2019 № 1161 / *Верховна Рада України*. URL : <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66459&pf35401=493490> (дата звернення: 16.09.2019).

This article is devoted to examining of possible mechanisms for the wild animals protection as the objects of private property of the cruelty to animals in Ukraine. The need to study the stated topic is due to the environmental situation in Ukraine. Namely, we are talking about the numerical extinction of wild animals not only by natural way, but also artificial – with the unnatural participation of humans in this process. As a consequence, the consideration of this problem is also motivated by legal nihilism that existed and is present in the minds of Ukrainian citizens. It should be emphasized that human participation in the reduction of the animals life, in particular wild animals, is often of a wrongful nature, accompanied by use of physical violence, and therefore of cruelty, which is unacceptable in today's democratic legal state. In view of this relevance, it is considered necessary to investigate existing national legal mechanisms for the wild animals protection as private property objects of cruelty. In particular, it is proposed to consider existing national and international regulations governing the aforementioned issue, as well as the decisions of national courts, in particular the Supreme Court. The emphasis on comparing the effects of legal liability in the form of administrative penalties or punishments that have existed and existing for today is equally important to the authors. It is also proposed to pay attention to draft laws to amend the existing legal mechanisms for the wild animals protection from cruelty. The conclusions contain the own authors' opinion on the current state of the wild animals protection from cruelty in Ukraine, in particular the position regarding the existence of mechanisms stipulated by separate provisions of the Code of Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine, and as a consequence of this is a conclusion regarding the existence of real violence prevention in respect to animals in view of the imperative nature of the indicated legal acts. The conclusions also include proposals to improve the legal mechanisms for humanizing attitude to animals.

Key words: environmental law, wild animals, animals protection, cruelty to animals.